

Trældiget.

Af Søren Alkærsig.

Den, som læser den diskussion, som for en halv snes år siden (årb. 1920, 23, 24) blev ført her i årbogen om *Trældiget*, vil vide, hvilke svære mængder af videnskab, der blev ført i marken til støtte for Sophus Møllers forsøg (indberetn. til nationalmusæet ^{20/7} 1903) på at reducere Trældiget til det mindst mulige. Bortset fra det par svage rester n. f. Tingskovhus skal det øvrige kun være gamle vejstumper eller slet ingenting.

Der kan således, på grund især af Sophus Müllers store autoritet, være fare for, at spørgsmålet, om et af vore mærkeligste oldtidsminder har været til eller ej, kommer til at stå hen i det uviste. Både sporene af diget og traditionen om det er ved helt at viskes ud; det er gået meget tilbage siden de for 30—35 år siden (bl. a. af nærværende forfatter 1897) foretagne undersøgelser. Der skal derfor i det følgende — så vidt muligt uden direkte polemik — endnu engang gøres et forsøg på at drage alle tilgængelige kendsgerninger frem, bl. a. på grundlag af omfattende jordbundsundersøgelser, og få linjerne klarest muligt trukket op. I den anledning skal først *traditionen* omtales, den mundtlige og skriftlige, dernæst *de ældre undersøgelser*, og endelig den viden, som *sporene i marken* og undersøgelsen af dem endnu er istand til at give.

Angående den literære tradition kan vi fatte os kort, idet vi kan henvise til Aug. F. Schmidts artikel i årbog 1923 (dog hans referat efter Worsaae undta-

get). Der er først de to præsteindberetninger af 1638 og 1766 henholdsvis fra Skanderup og Andst. Der kan ikke være tvivl om, at det i begge tilfælde er *Trældiget*, der er tale om: I den fra 1638 tales ganske vist om en *stenrøgel*, men det betyder vel ikke andet, end at man har skaffet sten væk af marken ved at lægge dem på det halvt udslettede dige. Aug. F. Schmidt mener ialfald (årb. 1924) at have fundet „røglen“, og det er vist rigtig nok, om end hans tydning er mindre rigtig. Der er ingen tvivl om, at denne vold („en km s. f. Nagbøl præstegård“) er den sydlige del af *Trældiget*, og det hedder da også i indberetningen fra Andst 1766, som ellers kun beskæftiger sig med stykket øst for Andst by, at „folk siger, om det ellers er at tro, at dens begyndelse skal være en mils vej sønder på, og at den skal strække sig langt ind i Jylland nord på, item at den i forrige tider har været grænseskjel mellem to kongeriger.“ Det turde altsammen være rigtigt, også det sidste.

I 1840 blev diget for første gang eftersat af en kyn- dig og interesseret mand, vor berømte oldforsker Worsaae, som ved en undersøgelse af højene på egnen havde lejlighed til at se det østen for Andst („nogle hundrede skridt“), og her var det endnu 3½ al. højt, skråningen „større“ (stejlere?) mod vest end mod øst. I sydlig retning har han ikke fulgt det, men han har skaffet sig paalidelig underretning om dets fortsættelse til Geising, at det går syd om Veerst skov, og selv har han fulgt det på Jordrup mark „over 1000 skridt“. En lokalkyndig mand har fortalt ham, at volden fremdeles er at se ved Egtved skov. Man kalder den alle steder med samme navn: *Trældiget* eller *Alverdensdiget*, „fordi man mener, det går helt igennem landet.“ (Annaler for nordisk oldkyndighed 1840—41 S. 162. Kun en side).

54 år senere, 1894, blev diget undersøgt, opmaalt og indtegnet på kortet af kaptejn *A. P. Madsen*. Skøndt med liden videnskabelig uddannelse var han en dygtig arkæolog, som blev ret bekendt og anset ved den første fremdragelse af den jyske enkeltgravskultur fra stenalderen og af de jyske tuegrave fra førromersk jernalder, ligesom han også var en dygtig korttegner. I sin beretning, der sammen med kortet gemmes i nationalmusæet, siger han, at af diget, der efter de hos lodsejerne indhentede oplysninger har været 1½ mil langt, er der nu kun 1850 alen tilbage som skel imellem Skanderup og Andst sogne; resten er sløjfet eller så godt som sløjfet (på kortet betegnet ved punkterede linjer); i nyere tid et stykke n. v. for Gejsing på 100 al., mellem Lillerøj og Verst skov 1700 al. og en strækning s. v. for Jordrup på 1500 al. — Deraf kan stykket ved Jordrup endnu (1932) nogenlunde let genfindes, stykket ved Gejsing med nogen vanskelighed, ligesom der af endnu levende folk kan påvises et stykke, der er helt forsvundet. Det sidste synes, trods al eftersøgning, også at være tilfældet med stykket fra Lillerøj til Verst skov.

Den næste, der undersøgte Trældiget, var *Sophus Müller*. Han finder imidlertid ingen rester, der tyder på oldtidsbefæstning (indberetn. til nationalmusæet 20/7 1903). I skellet mellem Skanderup og Andst kun et almindeligt sogneskeldige, og resten har aldrig været noget forsvarsdige, men en gammel vej, mener han. Imidlertid har S. M. selv fundet et par forhøjninger ved Koldig-Ribevejen, som kaptajn Madsen ikke har lagt mærke til, et lille stykke fra det „skeldige“, han har tegnet. S. M. siger: „At dette er det såkaldte Trældige, kan ikke være tvivl underkastet. Uafhængige og, saavidt skønnes, pålidelige udsagn

taler derfor, ligesom også, at der næsten intet er at se på disse steder.“

Således forgår verdens herlighed! Men for det første lyder denne tale om en gammel vej ret mærkelig. Det er i sandhed en sær vej, der sigter efter alle sumpe steder, og jeg ved heller ikke af, at man, når undtages nogle „kongeveje“ omkring København, har kendt til opkastede veje (som denne jo så skulde være) før for et hundrede år siden, og så ung mener S. M. jo næppe, „vejen“ kan være, så vilde de gamle og den tradition, de sidder inde med, vide god og sikker besked.

Men dernæst taler netop *traditionen*, den mundtlige og skriftlige, et andet sprog. Det er altfor utroligt, at sådanne skriftlige beretninger, som kortelig er nævnt foran, skulde snakke helt hen i vejret. For præsteindberetningernes vedkommende er reglen absolut den, at når præsterne endelig har noget at berette om fortidsminder (ofte må man forbavses over, så meget og så betydelige ting de har overset) så kan man være sikker på, at det er noget betydeligt, som alle har lagt mærke til, og som der af og til tales om. Navnlig er da indberetningen fra Andst af 1766 slet ikke til at komme forbi. Og så er der Worsaaes beretning. Vel kan de 3½ al. højde, han taler om, være omtrentlig, han har næppe målt så nøje, men når kaptejn Madsens mere nøjagtige målinger af „skeldiget“ viser en højde af højst 1½ al., så er den forskel alligevel for stor til, at det kan være dette skeldige, som W. har set. Hvad skulde dog heller få ham til at fæste sin opmærksomhed ved et skeldige, — det var overhovedet slet ikke for at undersøge den slags, at han var kommen til egnen. Lidet dyrket, som egnen øst for Andst dengang var, har Trældiget ligget hen væsentlig som fra oldtiden af. Først med jordens

stigende kultivering i 40—50erne, er diget blevet delvis slettet, og det må vel være sket ret snart efter, at W. har set det, siden der ingen erindring findes derom. Jeg kan dermed jævnføre det føromtalte nu helt forsvundne stykke i Gejsing, som den forhenværende ejer af marken der, nu er 83 år gammel, erindrer de sidste spor af, altså sådan noget som 1870. — Ligeledes kan man fornuftigvis ikke tvivle om, at kaptejn Madsen må have set spor af diget, hvor han har tegnet dets linjer, selv om vi ikke altid nu kan se dem; og det er her de punkterede linjer (se kortet) som man skal se nok så meget efter som de fuldt optrukne, thi angående de sidste kan der mulig være tvivl. Dog skal tilføjes, at selv om disse meget rigtig betegner et sogneskeldige (mell. Andst og Skanderup, også afsat på alle generalstabens kort), så kunde det jo såre vel tænkes, at Trældigets rester ligger begravet under det. — Men rimeligere er det måske, som også ovenfor antydet, at Sophus Müller på dette punkt har ret, og at de „forhøjninger“, han så i 1903, virkelig er de sidste rester af det dige, som Worsaae beskriver som 3½ al. højt. Det er sikkert rigtigt, at det, „at der næsten intet er at se,“ taler derfor, thi det svarer ganske til digets tilstand på andre punkter. Der er ingen steder noget videre hverken at se eller at høre, og derfor er sagen bleven så vanskelig, endnu vanskeligere end i 90'erne, da ihvertfald stykket i Jordrup var langt betydeligere, end det er nu (1932).

Og dernæst er der den *mundtlige* tradition. Ganske vist er den, som Aug. F. Schmidt rigtig har set, grumme lidet omfattende, idet den næsten ingen sagn (om kampe el. lign.) indeholder, men taler kun om digestykker her og der og disses retning. Men det kan ikke noksom understreges, at disse angivelser altid er overordentlig sikre og faste, der er ingen vaklen i

dem, — man ved nøje, hvor diget er, har været og i hvilken retning det går, — altid den samme. Og det er vist ikke så sikkert, at den mundtlige traditions mangel på sagn om diget er et minus, — det *kan* godt være et plus, idet det kan vidne om digets uhyre ælde. — Der kunde godt her være anledning til at sige noget mere om den mundtlige traditions væsen og liv end den knappe plads tillader. Men så meget kan siges, at traditionens fortsatte liv altid er afhængig af nogle få slægter; den store mængde har ingen tradition, højst en kortvarig, der lige angår dens egen slægtshistorie. Men nu er det jo altid i urolige tider — og dem har der været mange af i de 1500 Aar siden Trældiget blev til, særlig i forhistorisk tid — disse få slægter, det går ud over, de forsvinder på forskellig måde med samt deres tradition, medens den traditionsløse hob klarer sig. Ja selv uden sådanne urolige tider går det inden ret mange slægtled på samme måde; historien viser, at det i forhold til de lange tidsrum kun er en kort tid, at sådanne slægter er bæredygtige af en overlevering, måske højst 200 eller 300 år. Vi kan f. eks. tænke på vore *ældre borgpladser*, 6—700 år yngre end Trældiget, hvad siger traditionen om dem ud over nogle almindelige og stereotype sagn om røverborge osv., som findes alle vegne? Intet! Selvfølgelig har traditionen været der, men den er tabt for længe, længe siden. Går vi derimod til vore nuværende herregårde, så er sagen en ganske anden. Her er sagn nok, stereotype og ejendommelige mellem hinanden ganske vist, men dog også en del af de sidste altså, og det er dem, der især bærer vidne om, at en tradition *lever*. Men det er lærerigt at iagttage, hvordan disse sidste er vigende og de stereotype sagn tager pladsen, et sikkert vidnesbyrd om en døende tradition, og det er åbenbart

endog længe siden, at denne fortrængning begyndte, men disse gårde har jo også nu stået i 250—350 år.

I forhold til den lange tid, der er gået siden Trældiget blev opkastet er altså en traditions levetid kun kort, *hvis den da ikke af særlige hensyn, f. eks. nationale, plejes*. Der har i den tid været plads nok til, at en tradition kunde både opstå og forsvinde rigtig grundig, endda flere gange! Vist har der engang — skal vi sige i Gorm d. gamles tid — været sagn om dette værk, mulig om kampene om det, men de er borte for længe, længe siden, og er der opstaaet nye, så er også de borte. Derover skal man på ingen måde forundre sig, der var mere anledning til forundring om en så gammel *stedlig* overlevering overhovedet fandtes. Der kendes vist ingen eksempler.

Efter at vi nu kort har drøftet både overleveringen og de ældre undersøgelser i marken skal vi gå over til de i år (1932) foretagne undersøgelser og gravninger. Meget må man ikke vente sig, thi det er egentlig for sent, men helt uden resultat er arbejdet dog heller ikke. Stykket ved Jordrup kan endnu følges i den af kaptejn Madsen angivne retning og længde, om end med nogen vanskelighed. Kun er tilslutningen til vejene noget anderledes, men disse synes også, når ældre og nyere generalstabskort sammenlignes, at være noget omlagt. Vi kan begynde ved Jordrup mølle, i hjørnet mellem vejene til Knudsbøl og Veerst. Når man følger den første c. 200 m fra udgangspunktet, så har man digets begyndelse 50 m til venstre inde i en lille fenne med vedvarende græs, så tydelig, at enhver kan se det. Derfra går det mod vest-n.vest, skærer Veerstvejen under en vinkel på ca. 30° og fortsætter så i samme retning hele vejen over Jordrupgårds mark (skærende Egholtvejen) og et godt stykke ind på nabomarken mod vest. Men mens det her i

1897 (da forf. sidst så det) var overmåde let at følge, er dette nu vanskeligere; på ret store stykker er det helt forsvundet, og det er kun ved at kunne se og følge *den lange linje*, at man kan være sikker i sin sag. En omhyggelig undersøgelse med spaden bekræfter yderligere at man står overfor dette mærkelige oldtidsminde. På digets ryg er der kun et godt spadestik til undergrunden, på den s. østre side et par spadestik, men på den n. vestre side en 5-6 ned i hele spadens længde. Og sådan er det hele vejen. Her har åbenbart engang været en temmelig dyb grøft, dybere endnu end på den anden side. Men digets bredde synes ikke at have været særlig betydelig, 2—2½ favn ved grunden.

Det næste stykke på kaptejn Madsens kort, stykket fra Røj ind til skellet mellem Veerst og Egholt skove, ialt 1700 al., kan, som før sagt, ikke nu gendes. Antagelig har M. — ligesom forf. gjorde det 1897 på en anden strækning — fulgt en stribe i Mulden, som måske også fremdeles kan ses, men kun under visse forhold. Kan man være så heldig at opdage denne stribe, så kunde muligvis også her spaden påvise digets tilstedeværelse. Dette må imidlertid vente til ved lejlighed. — Ved Gejsing er der, både mod n. v. og s. v. fundet endel mere end A. P. Madsen angiver. Fra en svag begyndelse på Johan Termansens ejendom, 1 km n. v. for Gejsing skole, går Diget ind på Gejsinggårds mark, ialt c. 450 al. Det var i okt. 1932 ikke let at erkende, men ved et besøg en måned senere var græsmarken på Gejsinggårds jord pløjet, og det var da let at følge fortsættelsen. En række gravninger viste en temmelig dyb grøft ved vestre side, ingen, eller næsten ingen, ved den østlige. Der blev også foretaget en undersøgelse, der hvor markdiget mellem Gejsinggård og Johan Termansen

går over Trældiget, omtr. vinkelret. Den viste, som man kunde vente, at da markdiget blev lagt for vel c. 100 år siden, var Trældiget højere, ikke meget, men har dog været overordentlig synlig, ligesom også den pukkel, der dannes, hvor digerne skærer hinanden, er synlig på lang afstand. 1000 al. lige vest for Gejsing har der på Th. Knudsens mark i mands minde været spor af et stykke på ca. 150 alen; Th. Knudsens fader, nu 83 år, mindes det fra den tid han for henved 60 år siden overtog ejendommen, men det var næsten udslettet. Nu ses der ikke andre spor deraf end en forskel i afgrøderne, som gror bedst i „grøfterne“, især den vestre, ringere på „ryggen“ af diget, en meddelelse, som mange ejere af disse digerester har givet uafhængige af hinanden.

De øvrige rester af diget kan bedst undersøges med Kolding-Ribe Landevej som basis. Nedenfor Tingsskovhus kan diget formentlig fra vejen af følges noget op i marken mod syd, og da må gårdens vestre længe stå på Trældiget. Det må dog tilføjes, at gravninger i marken her kun gav usikre resultater. Men i samme linje, i en hønsegård på den anden side landevejen, og endnu bedre i marken nord for, er der nogenlunde synlige rester, om end ikke så gode som de andre steder. Det er dem, Sophus Müller så i 1903, som Worsaae så i 1840 og som pastor Høstmark beskriver 1760, men da så de i begge tilfælde ikke så lidt anderledes ud. Det hele — sporet syd for landevejen medregnet — har en længde i n-s af ca. 600 al. Det støder mod nord til et lavdrag, eng, men på den anden side, et godt stykke oppe i en fenne med vedvarende græs, er det igen særdeles tydeligt, og her findes det mest udprægede stykke grøft på hele linjen. Omtr. 50 al. mod nord derfor går diget ind på Ankersgårds mark (som fennen måske også hører til)

og fortsætter mod n.n.øst noget over på naboens mark, ialt c. 600 al. Ved denne sidste overgang er atter en lejlighed til at undersøge Trældiget, idet ligesom n. v. for Gejsing et markdige her har dækket det, velsagtens i over 100 år, og i skæringspunktet ses en stor forhøjning. Resultatet af denne undersøgelse er det samme som før nævnt, at diget var højere, da markdiget blev lagt, men ikke meget. En række gravninger viser iøvrigt, ligesom før nævnt, en dyb grøft på vestre side, mens det er usikkert, om der har været nogen på den østre. De sidste rester af dette stykke taber sig en god kilometer s. v. for Gejsing skole. Alt i alt kan altså endnu spores følgende rester: 1500 al. i Jordrup, 450 al. n. v. for Gejsing, 600 al. s. v. for Gejsing og 600 al. ved landevejen nedenfor Tingskovhus. Dertil kommer så de 1700 al. fra Røj indefter Veerst skov, som kaptejn Madsen har set, men som trænger til nøjere undersøgelse, og de 150 al. v. for Gejsing, som der er gode vidnesbyrd om, men som ikke mere direkte kan iagttages. Og endelig er der den af Aug. F. Schmidt iagttagne „stenrøggel“ (præsteindberetningen 1638) syd for Nagbøl mose, som ikke i år er nøjere undersøgt, men som sikkert er Trældigets sydlige fortsættelse. — Der er her ganske set bort fra de på A. P. Madsens kort fuldt optrukne linjer, som sikkert må opgives. Det er ikke blot nu almindelige diger, om end svære, men har næppe nogensinde været andet. Det lange stykke er jo tillige et sognedige, og tænkes kunde det, som før sagt, at Trældiget lå derunder, at man altså i sin tid skulde have benyttet et stykke af Trældiget som sognegrænse. Men det er ikke sandsynligt. Da var Trældiget allerede forlængst halvt udslettet, og markskel og den slags, som sognegrænser retter sig efter, har, som i vore dage, gået på kryds

og tværs af diget uden at tage mindste hensyn til det. Det tilhørte en hel anden old, som forlængst var glemt, selv om måske nok sagnene om den levede. —

Endskønt altså både spor og overlevering angående dette oldtidsminde næsten er borte, så er der dog nok tilbage til at fastslå, både at det *har været til* og at det — og her har man jo forholdt sig mere tvivlende — *har haft en mægtig udstrækning*. Hermed skal ikke just være sagt, at diget eller volden er bygget efter en helhedsplan (som f. eks. til forsvar). Det er nok at fastslå en vis *indre sammenhæng*: Idet nemlig en fælles fare truede fra de fremmede stammer mod øst, har et enkelt, eller enkelte, bysamfund fundet det nødvendigt tydeligt at afgrænse, og dermed i nogen måde *værne*, imod disse fremmede, hvad der hørte det lille samfund til. Andre lignende samfund har fulgt eksemplet, og det er selvfølgelig heller ikke udelukket, at nogle stykker er bygget efter fælles aftale. Men ihvertfald synes en lidt tilfældig tilblivelsesmåde at kunne spores den dag idag. For det første har diget *altid* bestået af stumper, har, på grund af terrænforhold, ikke været sammenhængende. Men også når disse stumper støtter sig til enge og moser, hvad de jo ganske naturlig gør, sker det ofte på en noget tilfældig og lidet konsekvent måde, som vi senere skal komme tilbage til. Dette noget planløse i anlæget kommer også frem ved undersøgelser med spaden, som viser endel afvigelser i de forskellige stykker. Diget er ikke på alle stykker lige bredt; bredden i bunden synes at veksle mellem to og tre favn; grøfterne har ikke på alle stykker været lige dybe, — og så har diget sagtens heller ikke overalt været lige højt — og somme steder synes grøften på den østlige (sydøstlige) side enten at være lidet dyb eller endog helt at mangle.

Dette sidste giver sagtens et fingerpeg om, *hvem* der har opkastet diget: det har, som allerede antydte, de folk eller stammer, som boede *vest* for det. De har formodentlig skåret „sajer“ på begge sider til styrkelse af digets sider, men den store masse løse fyld har de helt eller for største del taget på deres egen side, så der fremkom en dyb og bred grav, som der tilmed de fleste steder stod vand i det meste af året. — Når man fra midt på digets vestside og vinkelret ud i terrænet har gravet f. eks. 10 huller ned i undergrunden med en alens afstand, så har man for det første et billede af *grøften*, ofte (men ikke altid) er der en spadelængde til bunden i de midterste huller, mens der på diget eller længere ude kun er et spadestik til undergrunden. Men der er også megen forskel på den opgravede jords beskaffenhed. I de midterste huller er den ikke blot muld eller muldagtig, men der kan være stumper eller flager, som tyder på, at man har truffet den gamle lyngdækkede gravbund, som, efter at diget har tabt sin betydning, har ligget hen i samme tilstand i over 1000 år og har fået en god tyk pels af lyng og mos og magert græs. Thi megen frugtbar muld er efterhånden føjet derned, og det er ikke så mærkeligt, at man i vore dage mange steder kan spore diget ved hjælp af den grønnere og kraftigere stribe i afgrøderne der hvor *grøften* har været. En enkelt landmand udtrykte det sådan, at forsomren måtte være så tør den vilde, denne stribe skulde nok klare sig, og iøvrigt medfører det også på dette sted en senere modning.

Diget har utvivlsomt, som også ovenfor antydte, gået gennem *hede*. Det ligger jo i de egne, som i afsmeltningstiden efter sidste istid var udsat for en umådelig udvaskning, bl. a. af kalk, og derfor har *heden*, hvor jorden var porøs nok til en sådan udvask-

ning (og det er den næsten overalt langs Trældiget) længe før den tid taget magten på skovens bekostning. Jordbundsundersøgelser viser da også mange steder *al*, og hvor den er forvitret, bærer jordbunden dog spor både af denne og af anden hedeunderbund. Også traditionen taler om hede; endog på de gode jorder 1 km s. v. for Gejsing skole stod der i 1870 stor lyng, fortæller de gamle. Det er også rimeligt nok, at man ikke vilde have et sådant skel lige opad beboede steder. Måske kan den samme omstændighed — at man vilde have dette stammeskel liggende frit og på øde jord — tildels være grunden til den uregelmæssighed, der kan spores i digets anlæg. Og endvidere kan der med dette i tanker være nogen grund til at tvivle om stykket ved Røj, thi der har vel sagtens været skov på den strækning, og diget er neppe anlagt i skov, men mulig har der været hede og noget krat, og man kan alligevel her haft brug for diget. Det vil måske, som sagt, senere kunne konstateres.

Om digets ælde kan der naturligvis intet bestemt siges. Hvis den antydede formodning er rigtig, at det er *et stammeskjel*, så er det ældre end både sogne og herredsgrænser, og derpå tyder også dets forløb. Det er jo nok rejst i en urolig tid, og så kommer man lettest til at henføre det til samme tid som de store møsefund, engang i *folkevandringstiden*. Men der kan have været urolige tider før den tid, som vi absolut intet ved om, så der er neppe noget i vejen for, at diget kan være fra den jernalderperiode, den romerske, som ligger forud for folkevandringstiden.

Og stort mere kan heller ikke siges om *hensigten med Trældiget*. Jeg har før ment, som vel de fleste har, at det var et forsvarsværk. Det har det dog neppe været i egentligste forstand. Først og frem-

mest er digets store udstrækning en hindring derfor, og heller ikke digets forløb i terrænet tyder derpå. Så vilde man have benyttet sig endnu mere og bedre af de sumpede steder end man har. Thi ganske vist støtter digestykkerne sig til lave steder, men ofte er der umiddelbart bag diget (vest for diget) sumpede strækninger, hvis inddragelse i et forsvar skulde synes selvfølgelig, hvis der var tale om et virkeligt forsvarsværk. — Snarest har trældiget været *et skeldige mellem to folkestammer* eller mellem to bygder; på den ene side bygderne i vest og på den anden Koldingbygden (og dens udløbere) i øst. Et skel, som jeg før har sagt, mellem slettens folk og skovens. Dermed skal ikke være sagt, at der ikke var skov i V. Jylland, men af grunde, som ikke her skal drøftes, må det dog antages, at „skoven“ her i langt det væsentligste var *krat*, og det øvrige var hede, kær og eng, — først og fremmest et kvægbrugsland. Diget var skellet mellem dette og skovlandet. Det var et *skel*, men det var jo dermed også *et værn*. Det var dermed understreget: Hertil og ikke længere, og den, som ikke respekterede forbudet, maatte tage følgerne, være sig menneske, vilddyr eller andet utøj, som skovene troedes at rumme, — efter primitiv tankegang var det ganske det samme. Diget var også *således* et værn, at det også var et *symbolsk* skel: hertil gaar mandhjem, hinsides har jætterne tilhuse. Dette har vel yderligere været understreget ved afskrækkende tegn: stager på diget med et hestehoved (nidstang) eller ophængte mennesker og ulve.

Det er vel ikke for meget sagt, at et skel af denne art var, ud fra hine menneskers tankegang, endnu bedre til forsvar og værn end selv det bedste forsvarsværk.

Ud fra en almindelig betragtning af egnens sted-

navne har denne fremstilling imidlertid et svagt punkt, nemlig *Gejsing*, og vi skal nu til slut ofre et par ord på denne vanskelighed. *Gejsing* skal jo, efter den gængse opfattelse af vore stednavnegrupper, høre til den allerældste af disse grupper, d. v. s. være fra romersk jernalder (de allerførste århundreder af vor tidsregning, nogle gør dem noget yngre, andre ældre), og skal altså snarest være ældre end *Trældiget*. Men at diget skulde blive lagt lige op ad en sådan bebyggelse, der absolut må regnes til de vestlige bygder, ser ikke meget sandsynligt ud, — tilmed da diget endog går vest om byen. Men diget ligger der nu engang. Byen ligger der ganske vist også; men med al respekt for den store fasthed og regelmæssighed i fortidens navnegivning kan det alligevel ikke fragåes, at der af og til kan indtræffe et „uheld“, så at f. eks. et —ingnavn kan træffe til at være forholdsvis ung. Men den forklaring behøver man vel ikke engang at ty til. Vi kan vist godt lade både byen og diget beholde deres alder og gå ud fra, at diget er blevet lagt der, uden at man har taget mindste hensyn til „byen“. Det hele kommer an på, *hvordan byen var*. Man kan vel gå ud fra, at *Gejsing* og *Gjesing* er samme navn. Af dem har vi en 8—9 stykker, og navnet *gjesingerne* kunde vist godt betyde: dem, som vogter gederne eller som lever af gederne, d. v. s. trælle, eller ialfald fattigfolk. Navnet har, som vel de fleste af disse —ingnavne, skullet angive en eller anden særegenhed ved den pågældende folkegruppe, ofte måske netop noget, som i naboernes øjne var en særhed eller en forringelse, så navnet blev et *hånsnavn*. I dette tilfælde var der intet at risikere derved, — disse stakkelsfolk, som levede med deres geder i deres usle hytter derude i ødemarken behøvede man ikke at tage hensyn til. Det var da også ligegyldigt,

om deres „by“ kom til at ligge foran eller bag det værk, man nu vilde bygge, thi de regnedes i hvert fald ikke med mellem „godtfolk“. Men hytterne beholdt navnet, også da de samme godtfolk nogle århundreder senere dyrkede jorden op og skabte en rigtig bondeby, den som ligger der den dag i dag.

Spor af forsvundne landsbyer.

Af *Søren Alkærsig.*

Der er som bekendt forsvundet mange landsbyer fra danske marker i tidens løb; men det er mærkeligt, så lidt folkets erindring har bevaret derom, især når man tænker på, at ikke få af disse bosteders undergang dog er sket under ret dramatiske omstændigheder: ved krigens eller pestens ødelæggelser eller begge dele, og herregårdenes bredden sig på landsbyernes bekostning gik jo heller ikke altid stille af. Man skulde synes, at der måtte være bevaret slægtstraditioner om sådanne ulykker, det er jo dog i mangfoldige tilfælde ret få slægtled — en 8—9 — siden det skete. Men intet sådant er bevaret, mig bekendt. Efterser man sagnene om disse begivenheder, f. eks. hos E. T. Kristensen, så er de alle *ganske intetsigende*, idet de er knyttet enten til et bevaret navn eller til synlige spor af sådanne fortidsbebyggelser, og det kan man jo ikke kalde erindring eller tradition, thi forsvandt også disse faste tilknytningspunkter, da vilde alt være mørke. Nogen erindring (tradition) om bestemte begivenheder eller slægtsoplevelser findes i disse tilfælde ikke. Dette kan måske, ved siden af andre